

ВІДГУК
офіційного опонента кандидата психологічних наук
Коваленко Вікторії Євгенівни на дисертацію Буйняк Мар'яни Геннадіївни
«Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей
з особливими освітніми потребами», подану до захисту на здобуття наукового
ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю
19.00.08 – спеціальна психологія

Впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами передбачає розуміння та прийняття вчителями концепції інклюзивної освіти, перехід до педагогіки партнерства між учнем, педагогом і батьками та вимагає ґрунтовної підготовки вчителів. Такої підготовки, яка дозволить вчителю створювати в закладі загальної середньої освіти корекційно спрямований навчально-виховний процес з урахуванням особливостей психофізичного розвитку учнів, їх потенційних можливостей та потреб; передбачати здобуття ними знань, умінь і навичок, необхідних для успішної самореалізації в професійній діяльності, особистому житті, громадській активності. Саме тому особливої значущості набуває проблема формування у вчителів загальної готовності до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі.

Актуальність окресленої проблеми підтверджує цінність дисертаційного дослідження Буйняк Мар'яни Геннадіївни, спрямованого на формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, яка є компонентом загальної готовності педагога до професійної діяльності.

Дисертаційне дослідження виконано згідно з комплексною темою кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка «Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями психофізичного розвитку у спеціальній та інклюзивній освіті» (державний реєстраційний номер – 0116U008996). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол № 11, від 24.11.2011 р.).

Аналіз змісту дисертації «Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» дає підстави зазначити, що в ній теоретично обґрунтовано концепцію та структуру психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми

потребами, визначено критерії, показники та рівні її сформованості; досліджено вплив психологічної готовності вчителя на соціально-психологічний клімат в класі з інклюзивною формою навчання та соціальний статус учнів з особливими освітніми потребами в ньому; розроблено, апробовано та підтверджено ефективність тренінгової програми, спрямованої на формування психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Отримані результати істотно поглиблюють і вдосконалюють теоретичні та емпіричні підходи до теоретичного осмислення, практичного дослідження та діагностування, й удосконалення психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Представлені положення наукової новизни і практичної значущості є достатньо обґрунтованими та логічно співвідносяться із завданнями дослідження.

Вступ дисертаційної роботи містить чіткі та виражені формулювання, в яких відображено актуальність роботи та методологічні основи. Дисертанткою чітко визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, що обумовило гармонійність архітекτονіки роботи, яка структурно складається зі вступу, трьох розділів у яких співмірно викладені здобуті автором в ході здійснення дослідження результати теоретико-пошукової, емпіричної та експериментально-формульованої роботи. Структура роботи відповідає логіці постановки завдань дисертаційного дослідження. Загальний зміст роботи відображено на 322 сторінках, основна частина на 180 сторінках. Співвідношення теоретичної та експериментальної частин роботи дотримано.

Зміст першого розділу «Теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» містить ґрунтовний аналіз досліджуваної проблеми. Зокрема, у розділі проаналізовано функціональний та особистісний підходи до розуміння поняття «психологічна готовність». Узагальнення теоретичних підходів дозволило М. Г. Буйняк окреслити зміст поняття «психологічна готовність педагогів закладів загальної середньої освіти до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» в аспекті особистісного підходу, що розглядається дисертанткою як стійке системне психологічне утворення, що поєднує в собі позитивну мотивацію до професійної

діяльності, позитивне та неупереджене ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, розуміння та прийняття концепції інклюзивної освіти, педагогічні здібності, ціннісні орієнтації, знання, уміння та навички, які забезпечують компетентну та свідому діяльність педагога при вирішенні завдань навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами та успішну взаємодію вчителя з ними.

Теоретико-прикладну цінність має обґрунтування структури та змісту мотиваційного, когнітивного, операційного та особистісного компонентів психологічної готовності педагогів закладів загальної середньої освіти до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

У другому розділі «Експериментальне дослідження психологічної готовності педагогів закладів загальної середньої освіти до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» описано загальну структуру емпіричного дослідження, обґрунтовано систему методів і діагностичних методик для вивчення психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Вагомим здобутком дисертантки є застосування з діагностичною метою авторської анкети та опитувальників, спрямованих на дослідження мотиваційного, когнітивного, операційного та особистісного компонентів психологічної готовності педагогів закладів загальної середньої освіти до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Виходячи зі змісту структурних компонентів психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дисертанткою визначено критерії та показники однієї рівнів їх сформованості (високого, середнього, низького, початкового).

У результаті констатувального експерименту виявлено стан сформованості психологічної готовності вчителів закладів загальної середньої освіти до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Дисертантка зауважує, що найменш розвинутим є мотиваційний компонент психологічної готовності, дещо вищими є показники розвитку когнітивного та особистісного компонентів психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Безумовно, збагатили роботу результати емпіричного дослідження соціально-психологічного клімату в дитячих колективах класів з інклюзивною формою навчання та соціальних статусів учнів з особливими освітніми потребами.

Репрезентативна вибіркова сукупність (244 вчителів; 186 учнів (з них 24 – учні з особливими освітніми потребами), адекватні методи опрацювання даних дають підстави вважати результати дослідження методично обґрунтованими та достовірними. Результати, одержані на етапі констатувального експерименту, визначили зміст та завдання формувального експерименту, спрямованого на формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Зміст третього розділу дисертації «Тренінгова програма формування психологічної готовності вчителів закладів загальної середньої освіти до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» також викликає значний науково-практичний інтерес. В ньому описано тренінгову програму формування психологічної готовності вчителів закладів загальної середньої освіти до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Слід відзначити коректність, комплексність та послідовність програми тренінгової роботи, яка спрямовувалась на вирішення таких завдань: формування позитивної мотивації у педагогів щодо професійної діяльності у нових незвичних умовах; формування позитивних перцептивних установок щодо дітей з ООП; розвиток особистісних якостей педагогів (емпатія, толерантність, здатність до самоаналізу тощо); формування позитивної «Я-концепції» педагогів; поглиблення знань педагогів про зміст та специфіку інклюзивного навчання, психологічні особливості дітей з ООП; формування позитивного ставлення до взаємодії з дітьми з ООП; вироблення навичок, які сприятимуть адаптації та усвідомленому вибору варіантів поведінки педагогів під час роботи в умовах інклюзії. Результативність запропонованих тренінгових занять доведено на основі статистичних рішень.

Загалом, доцільно відзначити структурну раціональність, наукову коректність та професійність психологічного аналізу, чіткість та логічність викладу змісту дисертаційного дослідження, а також багатство мовного стилю здобувача. Усі три розділи є завершеними, містять ґрунтовні висновки. Достатня кількість таблиць та рисунків об'ємно ілюструє емпіричні дані, отримані на різних етапах дослідження.

Додатки та список використаних джерел оформлені згідно зі встановленими вимогами та містять необхідну додаткову інформацію.

Варто відзначити також вагомий науковий доробок здобувача. Зокрема, результати наукової роботи відображені у 20 наукових працях, із них: 3 навчально-методичних посібники у співавторстві, 6 (із них 2 у співавторстві) статей опубліковано у наукових фахових виданнях України (із них 3 включено до міжнародних наукометричних баз); 2 статті – у міжнародних збірниках; 9 статей апробаційного характеру. Основні положення дослідження апробовані здобувачем на багатьох міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Автореферат дисертації повністю відображає її зміст.

Загалом, вважаємо, що дисертація Буйняк Мар'яни Геннадіївни «Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» виконана на належному науковому рівні, присвячена актуальній темі, містить наукову новизну, є теоретично та практично значущою.

Позитивно оцінюючи здобутки дисертантки, вважаємо за необхідне зазначити дискусійні положення, що дають підстави для висунення таких зауважень:

1. У першому розділі дисертантка, здійснюючи теоретичний аналіз проблеми дослідження, спираючись на наукові розвідки Р. Бернса, І. Бежа, К. Слободянюка, О. Солодухової, виявляє, що ключовим фактором формування особистісного компонента психологічної готовності вчителя до педагогічної діяльності є особливості його «Я-концепції» (с. 68). Вважаємо за доцільне вивчити взаємозв'язок «Я-концепції» та рівня особистісного компонента психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в ході констатувального та формувального етапів експерименту.

2. У другому розділі «Експериментальне дослідження психологічної готовності педагогів закладів загальної середньої освіти до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» в ході емпіричного дослідження ступеня згуртованості колективу класу з інклюзивною формою навчання дисертанткою використовувалась діагностична методика «Індекс групової згуртованості» Сішора, яка є придатною для діагностування респондентів віком від 12 років. Проте в роботі не зазначено, яким чином здійснювалась адаптація цієї діагностичної методики для учнів

початкових класів та дітей з особливими освітніми потребами різних нозологічних груп.

3. У констатувальному експерименті дисертантка досліджує й оцінює окремо рівень сформованості кожного з компонентів психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Водночас загальний рівень психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами не виявляє.

4. Є зауваження щодо оформлення самої роботи у ракурсі презентації одержаних емпіричних результатів. Це стосується, зокрема, другого розділу, який перенасичений великими таблицями (2.27 – 2.28). Це дещо ускладнює сприйняття матеріалу. Було б доцільно подати їх в окремому додатку, завдяки чому текст би був розвантажений та легше сприймався.

Втім, висловлені зауваження в цілому не знижують загальної позитивної оцінки дисертації М. Г. Буйняк. Вказані побажання стосуються лише окремих положень дисертації, носять дискусійний, рекомендаційний та уточнюючий характер. Дисертантка проявила ґрунтовний підхід у розробленні актуальної наукової проблеми, здійснила продуктивний теоретичний аналіз й отримала вагомні наукові результати.

Висновок. Дисертація Мар'яни Геннадіївни Буйняк «Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» є самостійним, оригінальним, завершеним дослідженням, що має актуальний характер та відповідає усім вимогам ДАК МОН України щодо кандидатських дисертацій, а його авторка заслуговує на присвоєння їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія.

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук,
в.о. завідувача кафедри здоров'я людини,
реабілітології та спеціальної психології
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди

В. Є. Коваленко

Підпис тов. *Коваленко*
засвідчується зав. загальним від.

